

STANISŁAW PIEKARSKI

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

DOMY TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWE TOWARZYSTWA NAUCZYCIELI SZKÓŁ ŚREDNICH I WYŻSZYCH OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

TOURISM AND RECREATION CENTRES FOR HIGH SCHOOL AND COLLEGE
TEACHERS ASSOCIATION OF INTER – WAR PERIOD

Wstęp

Lata zaborów, a przede wszystkim czas trwania pierwszej wojny światowej spowodowały znaczące pogorszenie stanu zdrowotności narodu polskiego. Swego rodzaju plagą były choroby płuc i dolegliwości reumatyczne. Z chwilą odzyskania niepodległości sytuacja wymagała radykalnych działań i ogromnych nakładów finansowych. Od początku lat 20. XX wieku toczyła się w Polsce dyskusja na temat uruchomienia procesu budowy domów zdrowotno-wypoczynkowych. Niestety, ani rząd polski, ani poszczególne jego resorty nie były w stanie przeznaczyć na ten cel odpowiednich środków finansowych. Poszukiwano jednak rozwiązań, które umożliwiłyby przeniesienie kosztów zorganizowania i utrzymania tego typu ośrodków bezpośrednio na zainteresowane środowiska zawodowe. Bardzo szybko uznano, że najprostszą metodą rozwiązania tego typu problemów będzie zachęcanie Polaków posiadających stałe dochody do dobrowolnych opodatkowań, w ramach wszelkiego rodzaju „inwestycyjnych” towarzystw, stowarzyszeń i fundacji.

W pierwszym rządzie frontu walki o zdrowie i godny wypoczynek obywateli znalazły się środowiska nauczycielskie. Jednym z nich było Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSŚiW), powstałe w 1919 roku w Warszawie¹. Połączyło ono zorganizowane w 1884 roku we Lwowie Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych (TNSW) i utworzone w 1905 roku w Warszawie – Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego (SNP)². Nie było to środowisko liczne. W roku 1924 do TNSŚiW należało około 7 tysięcy osób, a w roku 1938 – niewiele ponad 5 tysięcy nauczycieli, zrzeszonych w 150–200 kołach³. Do roku 1929 TNSŚiW wchodziło w skład Polskiej Konfederacji Pracowników Umysłowych,

¹ Archiwum Akt Nowych (AAN), Zbiór Zespołów Szczątkowych (ZZS), Akta Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSŚiW), sygn. 73,teczka 50, Zespól dokumentów obrazujących okoliczności powstania TNSŚiW.

² Ibidem,teczka 51, Zespól dokumentów obrazujących proces zjednoczenia TNSW i SNP, między innymi protokoły z posiedzeń zarządów oddziałów i kół regionalnych.

³ Ibidem,teczka 223, Zestawienie liczbowe przynależności do TNSŚiW w latach 1921–1938.

a w kolejnych latach – Ogólnego Zrzeszenia Związków i Stowarzyszeń Pracowników Państwowych Rzeczypospolitej Polskiej. Od roku 1931 powszechnie używano skrótu: T.N.S.W., nauczyciele szkół średnich „przeszli” bowiem do Związku Nauczycielstwa Polskiego. Zgodnie ze statutem T.N.S.W. jednym z jego głównych zadań było „budowanie i prowadzenie domów wypoczynkowych dla swoich członków i młodzieży szkół średnich”⁴. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowania okoliczności, uwarunkowań i efektów pracy nauczycieli szkół średnich i wyższych na rzecz tworzenia w okresie międzywojennym domów turystyczno-wypoczynkowych. Jest to problematyka dotycząca również pięknego przykładu patriotyzmu społeczności nauczycielskiej, wspierającej wysiłki państwa polskiego w dziele budowy infrastruktury turystyczno-zdrowotnej. Do przygotowania opracowania wykorzystano dokumenty archiwalne przechowywane w stołecznym Archiwum Akt Nowych, informacje i artykuły publikowane w latach 1925–1939 w „Przeglądzie Pedagogicznym” oraz ukazujące się w okresie międzywojennym materiały akcydensowe.

Sprawa budowy lub kupienia sanatorium (względnie ośrodka wypoczynkowego) na potrzeby członków TNSŚiW i ich rodzin po raz pierwszy pojawiła się w grudniu 1924 roku. Obradujące kilka miesięcy później walne zgromadzenie tej organizacji podjęło 19 kwietnia 1925 roku uchwałę o opodatkowaniu na ten cel każdego nauczyciela „szkół średnich i wyższych” kwotą równą 0,5% miesięcznych poborów. W tym czasie nawiązano też kontakty z Dyrekcją Lasów Państwowych z zamiarem pozyskania na preferencyjnych warunkach atrakcyjnej parceli, nadającej się do zbudowania na niej ośrodka wypoczynkowego. Po kilkutygodniowych „poszukiwaniach” wybór padł na nadleśnictwo Hel, gdzie proponowano towarzystwu wydzierżawienie działki o powierzchni 6 tysięcy m², usytuowanej w okazałym lesie iglastym, w odległości 1000 m od Bałtyku. Umowę w tej sprawie z Dyrekcją Lasów Państwowych podpisano 4 marca 1926 roku w Toruniu. Na mocy tego dokumentu Zarząd Główny TNSŚiW mógł dzierżawić działkę przez 30 lat. W tym czasie należało wznieść tu swoje sanatorium lub dom wypoczynkowy, a następnie przedłużyć umowę o kolejne lata. Roczny czynsz dzierżawny ustalono na kwotę 750 zł. Zgodnie z zapisami zawartym w podpisanym kontrakcie Zarząd Główny (ZG) zobowiązał się pozyskać teren stosownie ogrodzić i oznakować⁵. Mimo podpisanej umowy towarzystwo nie zamierzało w „natychmiastowym trybie” rozpocząć realizacji „nadmorskiej” inwestycji. W tym czasie bowiem dominowało wśród nauczycieli przekonanie, że sanatorium lub dom wypoczynkowy w pierwszej kolejności powinien być „zorganizowany” w bardzo modnym wówczas Zakopanem. W takiej sytuacji jesienią 1926 roku Zarząd Główny skierował do zimowej stolicy Polski swego przedstawiciela, z zadaniem dokonania stosownego rozpoznania co do możliwości zakupu w tej miejscowości działki, na której można byłoby rozpocząć realizację inwestycji⁶. Niestety, po rekonesansie okazało się, że towarzystwo – na

⁴ Ibidem, teczka 232, Statut T.N.S.W., Warszawa 1931.

⁵ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 227, Kontrakt dzierżawy działki na Helu spisany 4.03.1926 roku w Toruniu, między ZG TNSŚiW a Dyrekcją Lasów Państwowych.

⁶ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 20 grudnia 1926 roku*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 1, s. 17.

razie – ze względów finansowych (drożyzna) nie może podjąć się uruchomienia procesu budowy tam własnego ośrodka. W takich okolicznościach kolejne walne zgromadzenie, zorganizowane wiosną 1927 roku podjęło decyzję o podniesieniu „dobrowolnych” na ten cel składek do wysokości 1 zł 80 gr miesięcznie, płatnych w każdym roku przez 10 dowolnie wybranych miesięcy. W tym czasie na koncie „inwestycyjnym” towarzystwa było zebranych 78 tysięcy zł⁷.

W międzyczasie trwały dyskusje na temat lokalizacji sanatorium lub domu wypoczynkowego w innej atrakcyjnej turystycznie miejscowości. Na jednym z posiedzeń kierownictwa towarzystwa zgłoszono inicjatywę budowy własnego ośrodka w... Warszawie. Kolejna propozycja wiązała się z Krynica, dokąd wysłano nawet swojego przedstawiciela w celu „rozpoznania terenu”⁸. Wreszcie postanowiono zamieścić w jednej z ogólnopolskich gazet ogłoszenie o zamiarze kupna przez towarzystwo nauczycielskie „w Zakopanem, Krynicy lub innej podgórskiej miejscowości willi lub placu pod budowę domu wypoczynkowego”⁹. Pod adres kierownictwa napłynęło wiele ofert, ale ostateczna decyzja co do lokalizacji ośrodka nie została podjęta. A to dlatego, że pod koniec 1927 roku w środowisku nauczycielskim zaczęła przeważać opinia, iż jego ośrodek powinien jednak powstać „gdzieś nad morzem”¹⁰. Był to już okres, kiedy rozpoczęto budowę Gdyni, a problematyka promocji turystyczno-politycznej „Polskiego Morza” była wszechobecna we wszystkich polskich środkach masowego przekazu. Nic też dziwnego, że w pewnym momencie „przypomniano” sobie o dzierżawionej działce na Helu.

Jantarowa Checza na Helu

Biorąc pod uwagę ostatecznie skryształizowaną opinię środowiska nauczycielskiego, 20 października 1927 roku, na posiedzeniu Prezydium Zarządu Głównego pojawiła się sugestia części jego członków, że pierwszy nauczycielski dom wypoczynkowy powinien być wzniesiony na Helu. W tym celu skierowano na Pomorze Stefana Kwiatkowskiego, ówczesnego członka ZG, aby podjął stosowne pertraktacje z władzami tego regionu, w sprawie możliwości rozpoczęcia na dzierżawionej, nadmorskiej parceli budowy nauczycielskiego ośrodka wypoczynkowego¹¹. S. Kwiatkowski powrócił do Warszawy i 3 listopada 1926 roku złożył członkom ZG stosowne sprawozdanie¹². Wynikało z niego, że nauczyciele przy realizacji inwestycji mogą liczyć na pomoc zarówno miejscowych władz cywilnych, jak i wojskowych¹³. Na kolejnym posiedzeniu ZG, zorganizowanym 16 listopada 1927

⁷ *Uchwały Zarządu Głównego*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 8, s. 203.

⁸ *Komunikaty Zarządu Głównego*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 22–23, s. 537.

⁹ *Komunikaty Zarządu Głównego*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 26, s. 617.

¹⁰ *Posiedzenie Prezydium Zarządu Głównego w dniu 13.09.1927 roku*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 27, s. 715.

¹¹ *Posiedzenie Prezydium Zarządu Głównego w dniu 20.10.1927 roku*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 31, s. 741.

¹² AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczką 229, Sprawozdanie z delegacji do Gdyni 31.10–1.11.1927 r. Stefana Kwiatkowskiego.

¹³ *Posiedzenie Prezydium Zarządu Głównego w dniu 3.11.1927 roku*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 32, s. 785.

roku zapadła ostateczna decyzja, że pierwszy nauczycielski dom wypoczynkowy zostanie wzniesiony na Helu, a funkcje koordynacyjno-nadzorcze w tym zakresie pełnić będzie Wydział do Spraw Samopomocy¹⁴. Problematyce „inwestycyjnej” w całości poświęcone było posiedzenie Prezydium ZG w dniach 7–8 stycznia 1928 roku¹⁵. W lutym 1928 roku zaakceptowany został projekt budynku, przygotowany przez dość znanego wówczas architekta z Warszawy – Adama Kuncewicza¹⁶. Zakładał on zbudowanie modernistycznego, częściowo dwupiętrowego budynku, na planie prostokąta (45,8 m × 14,35 m), z wykorzystaniem tzw. systemu hotelowego (środkiem „biegnie” korytarz, a z niego po obu stronach są wejścia do poszczególnych pokoi). Część frontową ozdabiały trzy płytkie, symetrycznie rozmieszczone ryzality, z których środkowy akcentował oś budynku, gdzie umieszczona była klatka schodowa. Z obu stron budowlę „zamykały” dwupiętrowe kwadratowe konstrukcje przypominające wieże, połączone prostym, zamieszkiwanym poddaszem. Z parteru – gdzie między innymi mieściła się obszerna jadalnia z zapleczem kuchennym, biblioteka, czytelnia i pokoje „klubowe” – można było bezpośrednio wejść na przeszklone werandy, umieszczone na obu flankach obiektu.

Główna część mieszkalna znajdowała się na pierwszym piętrze, gdzie usytuowanych było 19 pokoi, przeważnie o powierzchni 16 lub 26 m². Na drugim piętrze i na poddaszu oprócz pokoi gościnnych mieściły się też: pralnia, suszarnia i pomieszczenia gospodarcze¹⁷. Ogółem budynek miał dysponować 52 pomieszczeniami, a jego kubatura wynosiła 4 497 m³. W jednym czasie mogło w nim mieszkać około 100 osób. Niestety, od początku zakładano, że budowany dom wypoczynkowy będzie wykorzystywany głównie w okresie letnim, to jest od 1 lipca do 31 sierpnia¹⁸. Wstępny kosztorys inwestycji zamykał się w kwocie 308 251 zł. Do realizacji inwestycji wybrano przedsiębiorstwo budowlane inż. Jana Karola Mikulskiego z Gdyni¹⁹. Pierwsze prace przygotowawcze rozpoczęto w kwietniu 1928 roku. Pierwszy wpis w Dzienniku Budowy pochodzi z 24 lipca 1928 r., kiedy to rozładowano dwa wagony cegły i zaczęto wznosić fundamenty, których łączna długość wynosiła 156 m²⁰. Kiedy na początku listopada 1928 roku budowę odwiedził wysłannik „Przeglądu Pedagogicznego”, w swojej korespondencji napisał:

Rozpoczęty na wiosnę br. dom T.N.S.W. na Helu doprowadzony został przed zimą pod dach, nadto ukończono w tych dniach tynki zewnętrzne. Kto był na Helu i odnalazł

¹⁴ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 16.11.1927*, „Przegląd Pedagogiczny” 1927, nr 35, s. 834.

¹⁵ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniach 7–8.01.1928*, „Przegląd Pedagogiczny” 1928, nr 2, s. 41.

¹⁶ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 229, W pierwszej wersji A. Kuncewicz przedstawił „Szkic zabudowania Domu Wypoczynkowego na Helu”. Ujmował on 5 budynków „ustawionych” w układzie „leżącej” litery „U”, z kortem tenisowym pośrodku.

¹⁷ *Ibidem*, teczka 238, Projekt Sanatorium T.N.S.W. na Helu.

¹⁸ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 15.02.1928*, „Przegląd Pedagogiczny” 1928, nr 8, s. 183.

¹⁹ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 229, Kosztorys dla ZG T.N.S.W. z dnia 6.03.1928 r. sporządzony przez J. Mikulskiego.

²⁰ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 237, Dziennik Budowy Sanatorium na Helu 1928–1930.

naszą parcelę i dom, musi być mile uderzony pięknym położeniem w jakim się ów dom znajduje. Od morza dzieli go zaledwie kilkaset kroków. Parcela dotyka bezpośrednio diuny, za nią plaża z widokiem na Zatokę Pucką, u jej wylotu. W dali mającą niewyraźne ślady wybrzeża Gdańskiego, jak na wielkim morzu z drugiej strony Helu. Po lewej stronie widać w dali zabudowania wsi Helu i portu.

Dom helski T.N.S.W. leży zaledwie o 10 minut drogi od stacji kolejowej, w pięknym lesie, osłaniającym go od wszystkich stron od wiatrów. Wspaniałe żywiczne powietrze, obfita roślinność, cisza, spokój, łagodny szum morza – oto pierwsze wrażenie. Do wsi Helu jest stąd 20 minut drogi, ładną aleją przez nową kolonię rybacką, którą buduje Ministerstwo Rolnictwa. Stanowić ją będzie kilkadziesiąt rozrzuconych zgrabnych i czystych domków rybackich.

Wewnętrzny rozkład domu jest bardzo wygodny. Szeroki, widny korytarz, zgrabne, obszerne pokoje, na dole wielka sala jadalna, dwie oszklone werandy. Na każdym piętrze projektowany jest pokój do gotowania, gdzie każdy z letników mógłby sobie na własnej naftowej lub spirytusowej maszynie ugotować herbatę lub zagrzać jedzenie. W każdym pokoju urządzona będzie umywalnia z bieżącą wodą. Ponieważ wieś Hel posiada elektrownię, do domu doprowadzona będzie instalacja elektryczna. Roboty (kanalizacyjne, stolarskie, malarskie i inne) wznowione będą wczesną wiosną i prowadzone będą w takim tempie, aby przed latem dom był całkowicie wykończony²¹.

Niestety, mimo optymistycznych zapowiedzi rychłego zakończenia budowy, kilka tygodni później inwestycja została praktycznie wstrzymana²². Po prostu – wykorzystane zostały wszystkie przeznaczone na ten cel środki finansowe²³. W takich okolicznościach na posiedzeniu ZG w dniu 12 grudnia 1928 roku podjęto decyzję o zwróceniu się do jednego z banków o udzielenie pożyczki w kwocie 100 tysięcy zł²⁴. Skierowano też kolejną odezwę do członków nauczycielskiego związku²⁵. W tym czasie w dalszym ciągu mocno wierzono, że uda się ośrodek otworzyć w planowanym terminie 1 lipca 1929 roku²⁶. W maju 1929 roku na szczepku ZG powołano nawet specjalną komisję, która miała opracować cennik i regulamin pobytu w helskim domu wypoczynkowym²⁷. W tym samym czasie ogłoszono też konkurs na nazwę wznoszonego ośrodka. Miał on trwać do 10 czerwca 1929 roku, a mogli w nim uczestniczyć tylko członkowie T.N.S.W. Zgodnie z regulaminem konkursu:

²¹ X, *Dom T.N.S.W. na Helu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1928, nr 32, s. 792.

²² AAN, ZZS, Akta TNSiW, sygn. 73, teczka 236, Rachunek i pismo J. Mikulskiego do ZG z dnia 25 września 1929 r., informujące o wstrzymaniu budowy.

²³ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 17–18.11.1928*, „Przegląd Pedagogiczny” 1928, nr 33, s. 816.

²⁴ *Komunikaty Zarządu Głównego T.N.S.W., Posiedzenie Wydziału w dniu 12.12.1928*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 1, s. 23.

²⁵ Archiwum Związku Nauczycielstwa Polskiego, Akta Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Średnich, teczka 27, Odezwa z dnia 18 grudnia 1928 r., w sprawie przekazywania środków finansowych na dokończenie rozpoczętej budowy.

²⁶ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 24.04.1929*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 17, s. 417.

²⁷ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 22.05.1929*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 20, s. 485.

- a) Nazwa ośrodka musiała zawierać w sobie określenie jego celu, charakter i przeznaczenie.
- b) Pierwszeństwo miały mieć nazwy wywodzące się z gwary kaszubskiej oraz mające związek z morzem polskim²⁸.

Na konkurs wpłynęło kilkadziesiąt propozycji. Sąd konkursowy Prezydium ZG wybrał nazwę „Jantarowa Checzka”, a jej autor (Kazimierz Misson z Brzeska) w nagrodę mógł nieodpłatnie spędzić 30 dni tuż po otwarciu helskiego ośrodka²⁹. Ale mimo wybrania nazwy na otwarcie domu wypoczynkowego trzeba było jeszcze trochę poczekać. Okazało się bowiem, że w dobie szalejącego kryzysu gospodarczego uzyskanie kredytu bankowego nie było takie proste. W sierpniu 1929 roku było już powszechnie wiadomo, że oczekiwanego kredytu towarzystwo nauczycielskie nie uzyska³⁰. W takiej sytuacji ZG na swoim posiedzeniu w dniu 13 listopada 1929 roku postanowił zaciągnąć wśród swoich członków tzw. pożyczkę wewnętrzną, na kwotę 100 tysięcy zł. Miała ona przebiegać pod hasłem „Sami sobie”³¹. Na początku grudnia 1929 roku w „Przeglądzie Pedagogicznym” zamieszczone zostały jej warunki. Wynika z nich, że stuziotowe udziały miały być wpłacane od 1 stycznia do 31 maja 1930 roku, z rocznym oprocentowaniem wynoszącym 12%. Pożyczki miały być stopniowo spłacane do końca 1935 roku. Kolejność spłat miała być ustalana drogą losowania. Pożyczkodawcy i członkowie ich rodzin mieli mieć pierwszeństwo przy otrzymywaniu miejsc pobytu w Jantarowej Checzce³².

Na początku 1930 roku w tygodniku nauczycielskim napisano:

Wewnętrzna pożyczka na wykończenie naszego domu na Helu spotkała się z bardzo życzliwym przyjęciem. [...] Wobec tego na nowo uruchomiono prace budowlane przy „Jantarowej Checzce”. W najbliższych dniach rozpoczną się roboty kanalizacyjne. Roboty prowadzone będą w takim tempie, aby przed wakacjami dom wykończyć i oddać do użytku członkom na sezon letni³³.

Rzeczywiście – już do końca lutego 1930 wpłacono ponad 60 tysięcy zł³⁴. To pozwoliło od marca zatrudnić na budowie kolejnego podwykonawcę – firmę Józefa Buczkowskiego z Gdyni³⁵, do realizacji prac wodno-kanalizacyjnych³⁶. Z kosztorysu sporządzonego 28 maja

²⁸ *Konkurs T.N.S.W. na nazwę domu wypoczynkowego na Helu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 19, s. 461.

²⁹ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 19.06.1929*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 22, s. 526.

³⁰ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 30.10.1929*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 31, s. 735.

³¹ *Sami sobie*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 33, s. 795.

³² *Warunki wewnętrznej pożyczki na wykończenie domu T.N.S.W. na Helu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 33, s. 795.

³³ *Budujemy „Jantarową Checzę”*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 1, s. 19.

³⁴ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 207, Zestawienie wpłat w ramach pożyczki wewnętrznej do 28 lutego 1930 r.

³⁵ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 12.03.1930*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 11, s. 270.

³⁶ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 236, Umowa ZG z firmą J. Buczkowskiego na wykonanie robót komunalno- wodociagowych.

1930 roku wynika, że ZG postanowił obok głównego obiektu zbudować studnię i niewielki budynek gospodarczy, w którym planowano umieścić między innymi pralnię i magazyny³⁷.

W tym czasie zdawano sobie sprawę z tego, że pełne uruchomienie z dniem 1 lipca 1930 roku domu wypoczynkowego jest niemożliwe. Starano się natomiast dla wczasowiczów przygotować chociaż część pokoi umieszczonych na parterze. W czerwcu 1930 roku zaczęto do nich wstawiać pierwsze meble³⁸. Zakupiono też 7 zestawów szachowych, patefon, 4 talie kart i „chińczyka”³⁹. Zgłoszenia na korzystanie z ośrodka na Helu należało kierować pod adres ZG, znajdujący się przy ul Brackiej 18 w Warszawie⁴⁰. Prowadzenie stołówki na Helu ZG zgodził się powierzyć Jadwidze Tokarskiej z Warszawy, która obiecywała zatrudnić 10-osobowy personel, łącznie z pokojówkami. Na rzecz służby każdy gość miał przekazywać 25 gr dziennie⁴¹.

W lipcu i sierpniu 1930 roku w wykończonych pokojach parterowych mieszkało 85 osób. Czysty zysk z tego tytułu wyniósł 2333 zł⁴². Dzienny koszt zakwaterowania wahał się w granicach od 2,5 do 4,5 zł, w zależności od wielkości zajmowanego pokoju. Koszty żywienia kształtowały się dziennie na poziomie 6 zł⁴³. Przy czym korzystanie z zorganizowanego systemu żywienia nie było obowiązkowe. Można też było korzystać z czynnej już w tym czasie biblioteki i przylegającej do niej czytelnicy⁴⁴. W tym czasie do towarzystwa należało 6731 osób⁴⁵. Ze sprawozdania rachunkowego za rok 1930 wynika, że na potrzeby Helu wydano już łącznie 230.851 zł, a ze składek członkowskich w okresie sprawozdawczym uzyskano kwotę 14 832 zł⁴⁶.

W lutym 1931 roku nauczycielski dom wypoczynkowy był już w 100 procentach przygotowany do eksploatacji. Między innymi założono instalację elektryczną z wykorzystaniem agregatu prądotwórczego i urządzenia podgrzewające wodę. Wraz z nastaniem wiosny cały teren ogrodzono siatką drucianą, a przy sąsiadujących z ośrodkiem alejkach zamontowano kilkanaście ławek. Ustalono też, że wszelkie opłaty dla gości ośrodka będą identyczne jak w roku poprzednim. Do cen posiłków oraz opłat za pokój i pościel planowano doliczać 10% na pokrywanie kosztów energii elektrycznej i utrzymanie służby⁴⁷. Podobnie jak w roku poprzednim obiekt był czynny od 1 lipca do 31 sierpnia. Przeciętnie z jego „usług” w lipcu 1931 roku korzystało 94 osoby, a w sierpniu – 82 wczasowiczów. Obliczono też, że pobyt powyżej 2 tygodni „zaliczyły” 92 rodziny, a do 14 dni – około 50 osób. Z ramienia ZG

³⁷ Ibidem, teczka 228, Korespondencja Domu Wypoczynkowego i Sanatorium na Helu 1927–1931, Kosztorys dla Zarządu Towarzystwa Nauczycieli na Helu z dnia 28.05.1920 r.

³⁸ *Komunikaty Zarządu Głównego T.N.S.W., Posiedzenie Wydziału w dniu 16.05.1930*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 18, s. 417.

³⁹ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 230, Inwentarz „Jantarowej Checzy” na Helu.

⁴⁰ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 4.06.1930*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 21, s. 493.

⁴¹ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 233, Pismo Jadwigi Tokarskiej do ZG z dnia 2.06.1930 roku.

⁴² *Samopomoc materialna T.N.S.W., „Jantarowa Checza” na Helu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 14, s. 60.

⁴³ *Dom wypoczynkowy T.N.S.W. na Helu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 19, s. 417.

⁴⁴ *Dom wypoczynkowy T.N.S.W. Jantarowa Checza na Helu*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 26, s. 595.

⁴⁵ *Stan organizacyjny T.N.S.W. na dzień 1 marca 1930 roku*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 14, s. 89.

⁴⁶ *Sprawozdanie rachunkowe ZG T.N.S.W. za rok 1930*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 12, s. 100.

⁴⁷ *Jantarowa Checza*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 4, s. 101.

w lipcu gośćmi opiekował się Stefan Kwiatkowski, a w sierpniu – Henryk Sieciński. Funkcję kierownika administracyjno-gospodarczego pełniła Maria Ziemińska⁴⁸.

Rok 1931 był bardzo trudny dla środowiska pedagogicznego, a to głównie dlatego, że w wyniku wciąż dokuczającego kryzysu ekonomicznego nauczycielom dość radykalnie zmniejszono wynagrodzenie. W efekcie w czerwcu około 40% „zapisów” na pobyt w Jantarowej Checzy zostało cofniętych. W takiej sytuacji ZG podjął decyzję, że z ośrodka helskiego mogły korzystać – za nieco wyższymi opłatami – także osoby spoza środowiska nauczycielskiego. Łączny dochód z Jantarowej Checzy wyniósł 11 127 zł⁴⁹. Wpłaty członkowskie za rok 1931 wyniosły 27 242 zł, a wartość domu wypoczynkowego oszacowano na 242 555 zł. Łącznie helski ośrodek z wszelkimi ruchomościami i terenem wyceniono na 332 812 zł⁵⁰.

W roku 1932 ZG starał się w swojej działalności uwzględniać fakt pogarszających się warunków życia nauczycieli. Między innymi cenę całodziennego wyżywienia w Jantarowej Checzy zmniejszono do 4 zł, a koszty całodobowego zakwaterowania ustalono na 2–4 zł⁵¹.

Najwięcej gości na wakacyjny wypoczynek do helskiego ośrodka przyjechało z Poznania, Gniezna, Krakowa, Lwowa i Częstochowy⁵². Sporo też organizowano wycieczek turystycznych, między innymi do budującej się Gdyni i Gdańska⁵³. Ze sprawozdania za 1932 rok wynika, że w lipcu i sierpniu z nadmorskiego wypoczynku skorzystało prawie 200 osób, czysty dochód z ośrodka zamknął się w kwocie 7 122 zł⁵⁴.

Pierwsze tygodnie 1933 roku to początek końca Jantarowej Checzy jako domu wypoczynkowego nauczycieli. W tym czasie dość intensywnie realizowano już rządowy program „militaryzacji” Helu i przystosowania go do obrony na wypadek wojny⁵⁵. 16 lutego 1933 roku zależny od kierownictwa marynarki wojennej Okręgowy Urząd Budownictwa wysłał pod adres ZG zawiadomienie, z którego wynikało, że Jantarowa Checza musi być w najbliższym czasie wykupiona przez ministerstwo spraw wojskowych i służyć celom obronnym⁵⁶. Dokument był analizowany podczas posiedzenia ZG w dniu 23 lutego 1933 roku. Gremium zdecydowało, że podjęte zostaną działania, aby dom wypoczynkowy został wojsku sprzedany dopiero po sezonie wakacyjnym⁵⁷. W kolejnych tygodniach w „Przeglądzie Pedagogicznym” – podobnie jak w latach poprzednich – zamieszczane były artykuły informujące o warunkach funkcjonowania helskiego domu wypoczynkowego

⁴⁸ „Jantarowa Checza” w sezonie letnim 1931 roku, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 28, s. 627.

⁴⁹ „Jantarowa Checza” na Helu, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 9–10, s. 39–40.

⁵⁰ Sprawozdanie rachunkowe ZG T.N.S.W. za rok 1931, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 9–10, s. 69–70.

⁵¹ AAN, ZZS, Akta TNSSiW, sygn. 73, teczka 234, Cennik opłat w „Jantarowej Checzy” w 1932 roku.

⁵² Sezon letni w „Jantarowej Checzy” na Helu, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 25, s. 507.

⁵³ „Jantarowa Checza” na Helu, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 37, s. 755.

⁵⁴ Sprawozdanie rachunkowe za 1932 rok, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 34, s. 760.

⁵⁵ T. Bieniek, *Organizacja i realizacja taktycznej rozbudowy Półwyspu Helskiego*, „Helska Bliza” 2001, nr 20, s. 21 i 22.

⁵⁶ AAN, ZZS, Akta TNSSiW, sygn. 73, teczka 235, Pismo Okręgowego Urzędu Budownictwa Wybrzeża Morskiego do ZG T.N.S.W. z dnia 16 lutego 1933 r.

⁵⁷ *Komunikaty Zarządu Głównego. Posiedzenie Wydziału w dniu 23.02.1933 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1933, nr 10, s. 125.

w lipcu i sierpniu 1933 roku⁵⁸. W efekcie nauczyciele wysyłali do ZG liczne „zamówienia” na pobyt w Jantarowej Checzy, mimo że na realizację ich oczekiwania szanse malały z każdym tygodniem⁵⁹. Marynarka wojenna bowiem bardzo zdecydowanie żądała spełnienia swoich „postulatów”. Między innymi już pod koniec lutego 1933 roku z kierownictwa MW do ZG wpłynęło pismo, w którym jasno napisano, że „nie ma zgody na wykorzystywanie ośrodka w 1933 roku”⁶⁰. W innym dokumencie z 17 maja stwierdzono: „Kierownictwo MW zmuszone jest w interesie obronności państwa dążyć wszelkimi dozwolonymi sposobami do jak najszybszego zajęcia wskazanego budynku”⁶¹. W takiej sytuacji władzom towarzystwa nie pozostało nic innego, jak wynegocjowanie jak najlepszych warunków przekazania obiektu.

W czerwcu w domu wypoczynkowym pojawiła się komisja wojskowa, która nauczycielski obiekt wyceniła na 180 tysięcy zł. Przy okazji – poleciła umieścić na słupie przy budynku tablicę z napisem: „Teren wojskowy. Chodzenie po plaży i lesie surowo wzbronione”. Mimo dużej presji wojskowych nauczyciele żądali za swój obiekt kwoty 332 tysięcy zł⁶². W takiej sytuacji marynarka wojenna zaproponowała nauczycielom „dodatkowo” 10.000 m² terenu, położonego w nadmorskim Hallerowie (dzisiejsze Władysławowo), na którym można było zbudować „nową” Jantarową Checzę. Zarząd Główny odrzucił tę propozycję⁶³. Po kolejnej turze negocjacji ostateczną cenę sprzedaży ustalono na kwotę 217 tysięcy zł. Dodatkowo wojskowi zgodzili się zapłacić 5 tysięcy „odszkodowania” z tytułu „straconego” letniego sezonu wypoczynkowego w 1933 roku. Kontrakt w tej sprawie został spisany 11 października 1933 roku w Gdyni⁶⁴. W takich okolicznościach Jantarowa Checza przestała być własnością nauczycieli i miała służyć marynarce wojennej. Na początku 1934 roku wprowadził się do niej oddział wartowniczy (86 osób) 1 Morskiego Dywizjonu Przeciwlotniczego. W październiku 1936 roku w dawnej Jantarowej Checzy ulokowano Szkołę Podoficerską Artylerii Przeciwlotniczej⁶⁵.

Dom wypoczynkowy T.N.S.W. w Orłowie Morskim

Tuż po sprzedaży Jantarowej Checzy kierownictwo T.N.S.W. podjęło pilne starania zmierzające do kupienia „zastępczego”, nadmorskiego obiektu, nadającego się na letni wypoczynek. Po kilkutygodniowych „poszukiwaniach” zdecydowano się przejąć XVIII-wieczny, barokowo-rokokowy – w XIX wieku przebudowany na neogotycki⁶⁶ – zamek

⁵⁸ *Sezon letni w „Jantarowej Checzy”*, „Przegląd Pedagogiczny” 1933, nr 15–16, s. 168.

⁵⁹ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 228, w teczce tej znajduje się ponad 20 zaakceptowanych podań.

⁶⁰ Ibidem,teczka 235, Pismo Okręgowego Urzędu Budownictwa Wybrzeża Morskiego do ZG T.N.S.W. z dnia 20 lutego 1933 r.

⁶¹ Ibidem, Pismo Kierownictwa MW do ZG T.N.S.W. z dnia 17 maja 1933 r.

⁶² Ibidem, *Sprawozdanie z pertraktacji przeprowadzonej z Kierownictwem Marynarki Wojennej w sprawie sprzedaży Jantarowej Checzy i spraw związanych z organizacją sezonu letniego w 1933 roku*, 10.07.1933 r.

⁶³ Ibidem, *Protokół spisany 21 lipca 1933 roku w Biurze Szefa Budownictwa Wybrzeża Morskiego w sprawie omówienia warunków kupna – sprzedaży na rzecz Marynarki Wojennej Jantarowej Checzy*.

⁶⁴ Ibidem, *Kontrakt kupna – sprzedaży Jantarowej Checzy z dnia 11.10.1933 roku*.

⁶⁵ Z. Wojciechowski, *Obiekty militarne Półwyspu Helskiego w latach 1920–2006*, „Zeszyty Akademii Marynarki Wojennej” 2010, nr 4.

⁶⁶ T. Rembalski, *Gdynia i jej dzielnice przed powstaniem miasta (XIII–XX wiek)*, Gdynia 2011, s. 95.

we wsi Kack Mały, wkrótce włączonej do Orłowa Morskiego (dziś jest to dzielnica Gdyni, ul. Folwarczna 2). Jednopiętrowy, podpiwniczony, z zamieszkiwanym poddaszem obiekt wykorzystywany był dotychczas jako prywatny pensjonat. Łącznie znajdowało się w nim 30 pokoi, z których 24 pełniło funkcję pomieszczeń mieszkalnych. Budynek znajdował się w odległości 400 m od stacji kolejowej i 800 m od brzegu morskiego⁶⁷. Ważną atrakcją zamku był też otaczający go park angielski o powierzchni 53 000 m².

Pierwsze negocjacje w sprawie nabycia zamku zostały podjęte w grudniu 1933 roku. Jego właścicielem był wówczas Juliusz Jewelowski, członek Senatu Wolnego Miasta Gdańska⁶⁸. Cenę sprzedaży ustalono na 170 tysięcy zł. Akt notarialny podpisano 19 lutego 1934 roku⁶⁹. Tydzień później rozpoczął się remont budynku trwający do końca maja 1934 roku. Większej modernizacji wymagała zachodnia część budynku, która od dłuższego czasu nie była wykorzystywana. Jak napisano w jednym z artykułów: „Połowa (zachodnia) domu została przebudowana na system korytarzowy, w drugiej połowie domu również założono instalację wodociągowo-kanalizacyjną i elektryczną”⁷⁰. W wyniku przeprowadzonych prac inwestycyjnych budynek został podłączony do elektrowni w Gdyni, a w każdym pokoju była zarówno zimna, jak i ciepła woda. Swego rodzaju niedogodnością było „ogrzewanie piecowe”, które w głównej mierze powodowało, że budynek mógł być wykorzystywany tylko w okresie letnim.

Przeprowadzona modernizacja, wraz z wyposażeniem, pochłonęła kwotę prawie 25000 zł. Na gości czekały pokoje dwu-, trzy- i czteroosobowe, w których łącznie mogło zamieszkać około 80 osób. Stosowne dokumenty na pobyt w ośrodku należało składać – podobnie jak w przypadku Jantarowej Checzy – do ZG przy ul. Brackiej w Warszawie. Pokój jednoosobowy z pościelą miał kosztować 2,5 zł dziennie. Miejsce w pokoju dwuosobowym kosztowało 2 zł, a w trzyosobowym – 1,6 zł. Koszty całodziennego wyżywienia ustalono na 3,7 zł, przy czym obowiązkowe było tylko śniadanie⁷¹.

Pierwsi goście przybyli do domu wypoczynkowego w połowie czerwca 1934 roku. Ośrodek był czynny do końca sierpnia i przyniósł dochód w wysokości 3893 zł⁷². We wszystkich relacjach podkreślano, że w miesiącach wakacyjnych obiekt był wykorzystany w 100 procentach, a dominujący czas pobytu wyniósł dwa tygodnie⁷³.

W kolejnych latach obiekt był wykorzystywany na podobnych zasadach, przy czym starano się systematycznie obniżać koszty zakwaterowania i wyżywienia. Dla przykładu w roku 1935 w pokoju kilkuosobowym miejsce kosztowało 1,5 zł⁷⁴, a w roku 1939 – tylko 1,4 zł od osoby za dzień pobytu⁷⁵. Opłaty za zakwaterowanie i wyżywienie dla osób niebędących członkami T.N.S.W. i nienależących do najbliższej rodziny nauczyciela były

⁶⁷ S. Kwiatkowski, *Dom wypoczynkowy T.N.S.W.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 5, s. 73.

⁶⁸ M. Andrzejewski, *Ludzie Wolnego Miasta Gdańska (1920–1939)*, Gdańsk 1997.

⁶⁹ *Komunikaty Zarządu Głównego*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 5, s. 81.

⁷⁰ *Domy wypoczynkowe w Krynicy i Orłowie*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 19, s. 327.

⁷¹ *Sezon letni nad morzem i w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 7, s. 121.

⁷² *Sprawozdanie Zarządu Głównego za rok 1934*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 19, s. 327.

⁷³ *Sezon letni w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 12, s. 208.

⁷⁴ *Sezon letni w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1935, nr 6, s. 100.

⁷⁵ *Sezon letni w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1939, nr 7–8, s. 75.

o 10% wyższe⁷⁶. W 1936 roku wpływy z tytułu funkcjonowania ośrodka w Orłowie wyniosły 3913 zł⁷⁷, natomiast wartość „orłowskich” nieruchomości i ruchomości szacowana była na 206.566 zł⁷⁸.

Każdego roku z nadmorskiego domu wypoczynkowego korzystało około 90 osób. Zapewniano im zbiorowe wycieczki do wciąż budowanych portów Gdyni (handlowego i wojennego) oraz – po wykonaniu niezbędnych procedur – do Wolnego Miasta Gdańska. Wielokrotnie organizowane były „morskie spacery”, z wykorzystaniem jednostek pływających pod polską banderą.

Wielką atrakcją był też sam zamek i jego bezpośrednie otoczenie. Emanowała z niego wielka historia, spleciona ze złożonymi losami tego regionu. Przemienne był on własnością Niemców, Polaków, a nawet biskupów wrocławskich. Swego rodzaju „edukacyjny” charakter miała też jego architektura. W roku 1730 zamek – po dokonaniu niezbędnych inwestycji – zyskał cechy rezydencji dworskiej. Była to zasługa Ernesta Bogusława von Krockowa, który przez całe swoje życie poszukiwał polskich korzeni (stąd też niekiedy obiekt nazywany jest Pałacem Krockowskich). Zrealizowana w XIX wieku neogotycka przebudowa zamku dotyczyła tylko jego środkowej części⁷⁹. Uwagę zwracały wieńczące ją cztery miniaturowe wieżyczki, zakończone drobnymi krenelażami, wystającymi nieco ponad dach mansardowy. Skrzydła budynku zachowały swą barokowo-rokokową szatę, pełną malowniczych i dość regularnie rozmieszczonych detali. Oczy przybywających do ośrodka gości cieszyła też z pewnością stojąca obok zamku ośmioboczna ptaszarnia i bogata roślinność okazałego parku angielskiego.

Dom wypoczynkowy Tenesowa Ostoja w Krynicy

Problematyka dbania o zdrowie nauczycieli szkół średnich i wyższych oraz członków ich rodzin mieściła się też w kręgu zainteresowań terenowych zarządów T.N.S.Ś.iW. Od początku w tym obszarze działalności szczególnie wyróżniał się Zarząd Okręgu Krakowskiego, który już od roku 1925 w okresach wakacyjnych, w szkołach miejscowości podgórskich, takich jak: Muszyna, Krynica, Nowy Targ, Zakopane czy Krościenko, dla zainteresowanych rodzin nauczycielskich organizował 3-, 4-tygodniowe letniska⁸⁰.

Wiosną 1928 roku, w kierownictwie okręgu krakowskiego, zgłoszono inicjatywę wybudowania własnego domu wypoczynkowego „dla poratowania zdrowia i sił nauczycieli małopolskich”. Oficjalnie zarząd „okręgowy” podjął w tej sprawie jednomyślną uchwałę na swoim posiedzeniu w dniu 21 października 1928 roku. W dokumencie – między

⁷⁶ *Sezon letni w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1937, nr 8, s. 159.

⁷⁷ *Sprawozdanie rachunkowe Zarządu Głównego T.N.S.W. za czas 1.I.–31.XII 1936 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1937, nr 7–8, s. 121.

⁷⁸ *Sprawozdanie rachunkowe Zarządu Głównego T.N.S.W. za czas 1.I.–31.XII 1935 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1936, nr 8, s. 124.

⁷⁹ H. Faryna-Paszkievicz, M. Omilanowska, R. Pasieczny, *Atlas zabytków architektury w Polsce*, Warszawa 2003, s. 38.

⁸⁰ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 214, Broszurka pt. „Dom Wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W.”, Kraków 1931, s. 1.

innymi – znalazł się zapis, że „nauczycielstwo okręgu szkolnego krakowskiego zrzeszone w T.N.S.W. powinno upamiętnić rocznicę 10-lecia odrodzonej Polski przez budowę domu wypoczynkowego przeznaczonego dla członków towarzystwa na wyuczasy wakacyjne, względnie pobyt podczas urlopów ozdrowczych”⁸¹. Jako miejscowość nadającą się na realizację tego typu inwestycji wskazano Muszynę. Kilka tygodni później dr Zbigniew Klemensiewicz, ówczesny prezes zarządu krakowskiego, zwrócił się do magistratu miasta Muszyna z propozycją nabycia parceli nadającej się pod budowę nauczycielskiego domu wypoczynkowego. W międzyczasie – 5 listopada 1928 roku – zarząd skierował do swoich kół odezwę, w której apelował o dokonywanie comiesięcznych dobrowolnych wpłat w wysokości 0,25% otrzymywanych poborów na rzecz budowy pomnika 10-lecia niepodległej Polski w postaci nauczycielskiego domu wypoczynkowego⁸². Apel ten – 17 marca 1929 roku na walnym zgromadzeniu nauczycieli okręgu krakowskiego, zorganizowanym w Sosnowcu – zamieniono na obowiązkową uchwałę, która miała obowiązywać do 1 kwietnia 1930 roku⁸³. Na kolejnym walnym zgromadzeniu odbytym 16 marca 1930 roku w Białej obowiązek ten przedłużono do 1 kwietnia 1931 roku⁸⁴. Pierwsza kwotę na budowę domu wypoczynkowego okręgu krakowskiego wysłali członkowie koła nauczycielskiego w Myślenicach już 5 grudnia 1928 roku. Według bilansu na dzień 1 kwietnia 1930 roku fundusz budowy domu wypoczynkowego zamykał się w kwocie 11.770 zł⁸⁵. W tym czasie okręg krakowski liczył 32 koła, zrzeszające 1274 członków T.N.S.W.⁸⁶

Zapoczątkowane pod koniec 1928 roku negocjacje z magistratem w Muszynie trwały około roku i nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Proponowane parcele nie miały atrakcyjnej lokalizacji, a ich ceny – zdaniem członków zarządu – były zbyt wygórowane⁸⁷. W takiej sytuacji zarząd podjął decyzję o rezygnacji z pomysłu budowy ośrodka „własnymi siłami” i kupieniu „gotowego” domu (lub willi) w Krynicy, nadającego się na urządzenie w nim placówki wypoczynkowo-zdrowotnej. Założono przy tym, że obiekt funkcjonować musi w systemie całorocznym.

W takich okolicznościach wiosną 1930 roku powołano specjalną komisję, która spośród nadsyłanych propozycji miała wybrać ofertę najbardziej korzystną. „Badaniami” komisji objęto wille: Hajduczek, Rusaleczka, Halinówka, Sokolica i kilka innych⁸⁸. Ostatecznie – 12 października 1930 roku – komisja zaproponowała kupno niewykończonego, trzypiętrowego domu Jedrefa Grycza, znajdującego się w Krynicy przy ul. Leśnej 10. Murowany budynek (bez ścian działowych), z jednospadowym dachem pokrytym blachą ocynkowaną,

⁸¹ Ibidem, teczka 220, Uchwała Zarządu Okręgowego T.N.S.W. w Krakowie z dnia 21.10.1928 r.

⁸² Ibidem, teczka 220, Uchwała Zarządu Okręgowego T.N.S.W. w Krakowie z dnia 5.11.1928 r.

⁸³ Ibidem, teczka 220, Uchwała Walnego Zgromadzenia T.N.S.W. Okręgu Krakowskiego z dnia 17.03.1929 r.

⁸⁴ Ibidem, teczka 220, Uchwała Walnego Zgromadzenia T.N.S.W. Okręgu Krakowskiego z dnia 16.03.1930 r.

⁸⁵ Ibidem, teczka 220, Sprawozdanie z działalności Zarządu Okręgowego T.N.S.W. w Krakowie za okres od 15.09.1929 do 15.04.1930 r.

⁸⁶ *Okręg Krakowski T.N.S.W.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 14, s. 67.

⁸⁷ AAN, ZZS, Akta TNSŚIW, sygn. 73, teczka 220, Pismo burmistrza Muszyny do Zarządu Okręgu Krakowskiego z dnia 14.01.1929 r.

⁸⁸ Ibidem, teczka 220, Pisemne oferty kierowane od czerwca 1930 r. do stycznia 1931 r. pod adres Zarządu Okręgu Krakowskiego.

usytuowany na parceli o powierzchni 1623 m², miał 22 pokoje jedno-, dwu- i trzyosobowe. Właściciel oczekiwał zapłaty w wysokości 6.700 dolarów, realizowanej w dwóch ratach⁸⁹. Kilka tygodni później do zarządu wpłynęło pismo przewodniczącego koła nauczycielskiego z Nowego Sącza, który podważał zasadność dokonywanego wyboru. Twierdził on między innymi, że proponowana cena zakupu jest zawyżona, choćby dlatego, że dom Grycza zbudowany jest z cegły o bardzo niskiej jakości⁹⁰. W takiej sytuacji Zarząd Okręgowy powołał rzeczoznawcę budowlanego w osobie inż. K. Kulczyckiego z Okręgowego Zarządu Robót Publicznych w Krakowie i zlecił mu przygotowanie stosownej opinii. Po przeprowadzeniu rekonesansu sąd rzeczoznawcy był korzystny dla osoby sprzedającej budynek⁹¹. Jednak wniesione zastrzeżenia członków koła w Nowym Sączu spowodowały, że ostatecznie dom J. Grycza został kupiony za kwotę 5.700 dolarów (1 dolar = 8,9 zł). Umowa kupna – sprzedaży została podpisana 28 lutego 1931 roku. Stopę procentową spłaty rat ustalono na 8%. Ostatnia rata miała być spłacona do 28.02.1932 roku⁹².

Zorganizowany w dniach 28–29 marca 1931 roku w Kielcach zjazd nauczycieli okręgu krakowskiego w pełni zaakceptował podejmowane przez zarząd decyzje. Podjął też uchwałę o przedłużeniu dobrowolnych opodatkowań w wysokości 0.25% poborów do 1 kwietnia 1932 roku. W dokumencie znalazły się też następujące zapisy:

1. Zjazd poleca Zarządowi Okręgowemu rozpisanie wewnętrznej, oprocentowanej pożyczki wśród Kolegów, z udziałem co najmniej po 100 zł i przeznaczenie jej na dokończenie i urządzenie domu.
2. Zjazd wzywa Kolegów całego Okręgu, by na cele tej pożyczki, która będzie zabezpieczona na „domu” i według planu amortyzowana, złożyli jak największą ilość udziałów, by „Dom” mógł być oddany do użytku najpóźniej wiosną 1932 roku⁹³.

15 kwietnia 1931 roku zarząd okręgowy do kół terenowych wysłał okólnik, z którego wynikało że 1000 stuzłotowych „udziałów” pożyczki wewnętrznej zagwarantuje zebranie 100 000 zł, co pozwoli na dokończenie budowy i wyposażenie obiektu⁹⁴. Wpłaty miały być oprocentowane w wysokości 6% w skali każdego roku i spłacane przez 10 lat. O kolejności „odzyskiwania” pożyczek miało decydować wcześniej przeprowadzone losowanie⁹⁵. Panujący w tym czasie kryzys gospodarczy i systematycznie pogarszająca się sytuacja materialna nauczycieli powodowały, że apel o pożyczkę wewnętrzną spotkał się z niskim zainteresowaniem nauczycieli środowiska małopolskiego. W takiej sytuacji zarząd

⁸⁹ Ibidem, teczka 220, Pismo członków komisji rozpatrywania ofert do Zarządu Okręgu Krakowskiego z dnia 12.10.1930 r.

⁹⁰ Ibidem, teczka 220, Pismo Koła T.N.S.W. z Nowego Sącza do Zarządu Okręgowego w Krakowie, z dnia 24 stycznia 1931 r.

⁹¹ Ibidem, teczka 220, Opinia inż. K. Kulczyckiego z dnia 31 stycznia 1931 r.

⁹² Ibidem, teczka 208, Kontrakt kupna – sprzedaży zawarty między Zarządkiem Okręgu Krakowskiego, a Jęfremem Gryczem i jego żoną Anną z Hurejów w dniu 28.02.1931 r. w Muszynie.

⁹³ Ibidem, teczka 214, Broszurka pt. „Dom Wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W. w Krynicy”, Kraków 1933, s. 8.

⁹⁴ *Kupno domu wypoczynkowego w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 12, s. 52.

⁹⁵ AAN, ZZS, Akta TNSiW, sygn. 73, teczka 214, Okólnik L. 165/31 Zarządu Okręgu Krakowskiego T.N.S.W. z dnia 15 kwietnia 1931 r.

okręgowy w listopadzie 1931 roku wysłał w tej sprawie do swoich członków kolejny okólnik, przedłużając subskrypcję do 15 grudnia 1931 roku i podnosząc stopę oprocentowania z 6 do 12%. Niestety, zabieg ten również nie przyniósł oczekiwanego rezultatu, bowiem na koniec 1931 roku „wpływy” z pożyczki wynosiły zaledwie 9.000 zł. W tym czasie udało się też uzyskać 5.000 zł pożyczki w Zarządzie Głównym T.N.S.W. w Warszawie⁹⁶. Pozy-skane środki nie gwarantowały skutecznej realizacji rozpoczętej inwestycji. Co gorsze – podjęte wiosną 1932 roku starania o uzyskanie kredytu bankowego również zakończyły się niepowodzeniem⁹⁷.

Ostatnią nadzieją dla Zarządu Okręgu Krakowskiego okazał się Zarząd Główny w Warszawie. Nic też dziwnego, że dr Jan Stanisław Bystron – nowy prezes zarządu krakowskiego – pismem z 13 maja 1932 roku zwrócił się do stołecznego Zarządu Głównego T.N.S.W. z prośbą „o zajęcie się dokończeniem i urządzeniem Domu z zastrzeżeniem praw dla Zarządu Okręgowego T.N.S.W. w Krakowie, ze względu na inicjatywę, poniesione trudy i włożone koszty”⁹⁸. Zarząd Główny uchwałą z 29 maja 1932 roku przejął obowiązek dokończenia i urządzenia ośrodka wypoczynkowego w Krynicy, przyznając Zarządowi Okręgowemu w Krakowie „z tytułu złożonych na Dom kwot, inicjatywy i włożonej pracy prawo dysponowania dla swoich członków ilością miejsc, ustalonych w późniejszym terminie”⁹⁹. Do 26 listopada 1932 roku Zarząd Okręgowy przekazał do Zarządu Głównego pozostającą w jego dyspozycji kwotę 12 000 zł, z czego 8000 zł stanowiły „nie wydane” środki pożyczki wewnętrznej. Z zestawienia wydatków na Dom Wypoczynkowy w Krynicy za okres od 5.12.1928 r. do 30.04.1933 r. wynika, że łącznie na jego potrzeby wydano kwotę 69 799 zł, z czego 52 599 zł stanowiły koszty zakupu budynku i parceli¹⁰⁰.

Można więc przyjąć, że jesienią 1932 roku problematyka nauczycielskiego domu wypoczynkowego w Krynicy znalazła się w gestii „centrali” T.N.S.W.¹⁰¹ Ta „kwestie projektowe” zleciła architektowi inż. Witoldowi Wierzchowskiemu z Krakowa. Sporządzona dokumentacja techniczna została przyjęta do realizacji w listopadzie 1932 roku¹⁰². Z projektu budynku wynika, że zamykał się on w wymiarach 16,5 × 13 m. Na parterze umieszczone były: jadalnia (8,5 × 5 m), zaplecze kuchenne, spiżarnia, pomieszczenie portierskie, pomieszczenie klubowe, czytelnia i siłownia. Na pierwszym i drugim piętrze znajdowało się po 8 pomieszczeń, przeważnie o wymiarach 3,8 × 3,3 m. Na trzecim piętrze – będącym jednocześnie poddaszem – znajdowało się 5 pomieszczeń, w tym prasownia i pralnia. Wszystkie kondygnacje łączyła – umieszczona na osi budynku – klatka schodowa. Ogólny nadzór nad robotami powierzono inż. Zygmuntowi Protasiewiczowi, znanemu między

⁹⁶ Ibidem, teczka 214, Broszurka pt. „Dom Wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W. w Krynicy”, Kraków 1933, s. 9–10.

⁹⁷ *Dom wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W. w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 9–10, s. 40.

⁹⁸ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 214, Broszurka pt. „Dom Wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W. w Krynicy”, Kraków 1933, s. 10.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 12–13.

¹⁰¹ *Dom wypoczynkowy T.N.S.W. w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 34, s. 687.

¹⁰² AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 216, Plany Domu Wypoczynkowego w Krynicy, listopad 1932 r.

innymi z budowy domu Patria dla Jana Kiepury¹⁰³. Większość prac budowlanych została wykonana do 30 czerwca 1933 roku. Ich wartość oszacowano na około 98 000 zł¹⁰⁴. Budynek miał ogrzewanie „piecowe”, instalację wodno-kanalizacyjną i elektryczność. Za ciekawostkę można uznać zamontowanie w każdym pokoju i w łazienkach elektrycznych dzwonek, pełniących funkcję „sygnalizacji alarmowej”¹⁰⁵. W ramach inwestycji na posesji wzniesiono też niewielki budynek gospodarczy¹⁰⁶. Obiekt wypoczynkowy miał być bezpośrednio administrowany przez Zarząd Okręgu Krakowskiego¹⁰⁷. W oczekiwaniu na uruchomienie krynickiego ośrodka Zarząd Okręgu Krakowskiego wynajął dla swoich członków na okres 1.01.–31.12.1932 roku niewielką willę o nazwie Marysieńka, płacąc za nią 1130 zł¹⁰⁸.

W maju 1933 roku w „Przeglądzie Pedagogicznym” ogłoszono konkurs na nazwę nauczycielskiego domu wypoczynkowego w Krynicy. Spośród nadesłanych propozycji wybrano hasło „Tenesowa Ostoja”¹⁰⁹. Uroczyste otwarcie Domu Wypoczynkowego Tenesówka (tak powszechnie zaczęto nazywać ten ośrodek) zorganizowano 1 lipca 1933 roku. Do dyspozycji gości było 20 pokoi, w których w jednym czasie mogło mieszkać około 30 osób. Osiem miejsc miało pozostawać w bezpośredniej dyspozycji Zarządu Okręgu Krakowskiego. Kierownikiem i jednocześnie administratorem nowo otwartego ośrodka wypoczynkowego został Piotr Stolarczyk, któremu przyznano w ośrodku krynickim pokój mieszkalny i pensję w wysokości 200 zł¹¹⁰. Funkcję skarbnika Zarządu Okręgu Krakowskiego – któremu podlegały kwestie finansowe ośrodka – pełnił Antoni J. Mikulski, na co dzień dyrektor Seminarium Nauczycielskiego w Krakowie¹¹¹. Osobą, która z ramienia Zarządu Głównego miała bezpośrednio nadzorować funkcjonowanie Tenesówki, był delegat na okręg krakowski Kazimierz Gołachowski, „prywatnie” mieszkaniec Nowego Sącza¹¹². Wraz z uruchomieniem domu wypoczynkowego zaczął obowiązywać jego wcześniej zatwierdzony regulamin. Analizując treść dokumentu łatwo można dojść do przekonania, że w Tenesówce wprowadzono rozwiązania organizacyjne podobne do tych, jakie wcześniej stosowano w Jantarowej Checzy. Koszt całodziennego utrzymania (zakwaterowanie + wyżywienie) ustalono na 7 zł. Tu również każdorazowo za dodatkową opłatą (50 gr) posiłki mogły być dostarczane bezpośrednio do pokoi. Za otwarcie bramy do ośrodka w godz. 22.00–24.00 należało wnieść opłatę w wysokości 30 gr, a w godz. 24.00–6.00 po 50 gr

¹⁰³ *Dom wypoczynkowy T.N.S.W. w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 37, s. 756.

¹⁰⁴ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 217, Kosztorys Domu Wypoczynkowego w Krynicy 1932–1933.

¹⁰⁵ Ibidem,teczka 219, Plan instalacji świetlnej i dzwonekowej dla kolonii nauczycielskiej w Krynicy.

¹⁰⁶ Ibidem,teczka 221, Pismo Z.G. T.N.S.W. do Komisji Zdrojowej w Krynicy z 12.12.1932 r., w sprawie pozwolenia na budowę budynku gospodarczego.

¹⁰⁷ *Komunikaty Z.G. T.N.S.W.* z 29.05.1932 r., „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 20, s. 391.

¹⁰⁸ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 225, Rachunek dla Zarządu Okręgu Krakowskiego za wynajem willi „Marysieńka” na okres 1.01.–31.12.1932 r.

¹⁰⁹ *Konkurs na nazwę Domu Wypoczynkowego T.N.S.W. w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1933, nr 17–18, s. 186.

¹¹⁰ Ibidem,teczka 214, Umowa o pracę podpisana przez Piotra Stolarczyka z dniem 1 czerwca 1933 r.

¹¹¹ Ibidem,teczka 214, Pismo Antoniego J. Mikulskiego do prezesa Z.G. T.N.S.W., z dnia 5 lipca 1933 r.

¹¹² Ibidem,teczka 214, Pismo Kazimierza Gołachowskiego – delegata Z.G. T.N.S.W. do Komisji Zdrojowej w Krynicy z 12.06.1933 r., w sprawie przyznania ulg klimatycznych i leczniczych.

od każdej osoby. Za dostawienie łóżka dla gościa odwiedzającego „kuracjusza” opłata wynosiła 1 zł za każdą dobę¹¹³. Na stanie Tenesówki oprócz 30 łóżek było też 100 krzeseł malowanych, 35 stolików i 30 szafek nocnych¹¹⁴.

W pierwszych tygodniach funkcjonowania Tenesówki zainteresowanie środowiska nauczycielskiego możliwościami spędzenia tu urlopu było niewielkie. Z dokumentacji przechowywanej w stołecznym Archiwum Akt Nowych wynika, że w okresie od lipca do sierpnia 1933 roku z jej oferty skorzystało około 20 osób¹¹⁵. Do 31 grudnia 1933 roku wpłaty z tytułu korzystania z pokoiw Tenesówki wyniosły zaledwie 1291 zł. Niewiele lepiej było w kolejnym roku, wyliczono bowiem, że w latach 1933–1934 wpłaty z tego tytułu zamknęły się kwotą 4801 zł¹¹⁶. Nic też dziwnego, że Zarząd Główny, chcąc zachęcić nauczycieli do aktywniejszego korzystania z krynickiego ośrodka, zaczął przygotowywać „okolicznościowe” turnusy wypoczynkowe z bardzo atrakcyjnymi programami. Pierwszym z nich był świąteczno- noworoczny pobyt w terminie 20.12.1933–20.01.1934. Najprawdopodobniej dość wysoka cena „usługi” (9 zł dziennie od osoby) spowodowała, że zgłosiło się znacznie mniej osób, niż powszechnie oczekiwano¹¹⁷. W okresie zimowym 1935–1936 ośrodek został wynajęty nauczycielom koła Zarządu Okręgu Warszawskiego T.N.S.W., zajmującym się narciarstwem¹¹⁸. Swego rodzaju niedogodnością był fakt, że zgłoszenia na pobyt w Tenesowej Ostoi należało kierować do Zarządu Głównego, urzędującego w budynku przy ul. Brackiej 18 w Warszawie¹¹⁹. Latem 1934 roku pewną przeszkodą była też wielka powódź, która „utrudniała dojazd do uzdrowiska i wprowadziła pewien niepokój”¹²⁰. Tradycyjnie najwięcej próśb o rezerwację dotyczyło tygodni lipcowych. W takiej sytuacji Zarząd Główny postanowił obniżyć od 1935 roku o 10% koszty zakwaterowania w pozostałych miesiącach¹²¹. Zakwaterowanie w pokoju jednoosobowym kosztowało 2,75 zł, a w pokoju dwuosobowym – 2 zł¹²². Poszukując optymalnych rozwiązań organizacyjnych, Zarząd Główny – umową z dnia 21 maja 1935 roku – prowadzenie kuchni i stołówki powierzył Anieli Berdychowej, na prawach agencji. Maksymalną cenę posiłków ustalono na 4 zł dziennie¹²³. Zmieniono też administratora ośrodka. Od września 1935 roku funkcję tę zaczął pełnić Jan Śliwa z Muszyny. Według bilansu za rok 1935 wpływy z tytułu wynajmu pokoi wyniosły 3955 zł, a dochód z kuchni zamknął się kwotą 464 zł¹²⁴.

¹¹³ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 225, *Regulamin Domu Wypoczynkowego T.N.S.W. w Krynicy*, Kraków 1933, s. 1.

¹¹⁴ Ibidem,teczka 214, Inwentarz „Tenesówki”, rękopis, 1933 r.

¹¹⁵ Ibidem,teczka 215, Korespondencja w sprawie wynajęcia pokoi w „Tenesówce” w latach 1933–1934.

¹¹⁶ *Sprawozdanie ZG. T.N.S.W. za rok 1934*, „Przegląd Pedagogiczny” 1935, nr 6, s. 101.

¹¹⁷ *Sezon zimowy w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1933, nr 33–34, s. 326.

¹¹⁸ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 214, Pismo wiceprezesa Zarządu Okręgu Warszawskiego T.N.S.W. do administratora „Tenesówki”, z dnia 9.12.1935 r.

¹¹⁹ *Sezon zimowy nad morzem i w Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 7, s. 121–122.

¹²⁰ *Domy wypoczynkowe w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 19, s. 327.

¹²¹ *Sezon letni w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1935, nr 6, s. 100.

¹²² *Krynica i Orłowo Morskie*, „Przegląd Pedagogiczny” 1935, nr 9, s. 148.

¹²³ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73,teczka 214, Umowa ZG T.N.S.W. z Anielą Berdychową z dnia 21.05.1935 r. na dzierżawę kuchni i stołówki w „Tenesowej Ostoi” w Krynicy.

¹²⁴ Ibidem,teczka 223, Bilans Zarządu Głównego T.N.S.W. z dnia 31.12.1935 r.

W roku 1936 wpłaty z tego tytułu wyniosły odpowiednio: 3188 i 540 zł¹²⁵. Można więc przyjąć, że Tenesowa Ostoja była wykorzystywana tylko w 40 procentach i każdego roku przynosiła towarzystwu znaczące straty. Systematycznie dokonywane zakupy i inwestycje spowodowały, że na koniec 1936 roku jej wartość szacowano na 173 126 zł¹²⁶. Nic też dziwnego, że wiosną 1937 roku czytelnicy „Przeglądu Pedagogicznego” mogli przeczytać następującą informację:

Ponieważ liczba członków T.N.S.W. korzystających z domu wypoczynkowego w Krynicy od początku jego istnienia jest niewielka, pomimo zabiegów Zarządu Głównego, wskutek czego dochód otrzymywany z tego domu jest niewspółmierny do włożonego kapitału, Zarząd Główny w porozumieniu z Zarządem Okręgu Krakowskiego, jako głównym inicjatorem budowy domu w Krynicy, powziął myśl sprzedaży tego obiektu¹²⁷.

Niestety, w ciągu kilku miesięcy intensywnych zabiegów nie udało się pozyskać potencjalnego nabywcy, który skłonny byłby zapłacić cenę satysfakcjonującą kierownictwo stowarzyszenia. W takich okolicznościach na początku grudnia 1937 roku „uchwalono wydzierżawienie *Tenesówki* w Krynicy, z zastrzeżeniem specjalnych warunków dla członków T.N.S.W.”¹²⁸. Dzierżawcą okazał się Bolesław Bojarski, emerytowany nauczyciel gimnazjum, mieszkaniec Krynicy. Umowę w tej sprawie podpisano 18 grudnia 1937 roku. Roczny czynsz określono na 2.800 zł, płatnych w dwóch ratach. Dzierżawca zobowiązał się do utrzymania preferencyjnych warunków zakwaterowania i wyżywienia członków T.N.S.W, przy czym kwestie związane z ich kierowaniem do Krynicy w dalszym ciągu miały pozostawać w gestii „etatowego” administratora Tenesówki. W umowie zawarto też zapis, że wszelkie wydatki B. Bojarskiego ponoszone na „inwestycje” będą mu odliczane od czynszu¹²⁹. Z dokumentacji przechowywanej w Archiwum Akt Nowych wynika, że ten ostatni zapis był przez dzierżawcę dość powszechnie nadużywany i stawał się pretekstem do wpłacania rat z dużym opóźnieniem¹³⁰.

W roku 1938 roku koszt wynajęcia pokoju dla członka towarzystwa wahał się w granicach 1,5–2,3 zł, w zależności od standardu pokoju i liczby zakwaterowanych w nim osób. Koszt wyżywienia ustalony był na 3,8 zł od osoby¹³¹. W kolejnym roku koszty pobytu w Krynicy kształtowały się niemal na identycznym poziomie¹³². W tym czasie zmieniono w Krynicy nazwę ul. Leśnej, przy której znajdowała się Tenesówka. Teraz była to już ul. Prezydenta

¹²⁵ Ibidem, teczka 223, Bilans Zarządu Głównego T.N.S.W. z dnia 31.12.1936 r.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ *Domy wypoczynkowe w Orłowie Morskim i Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1937, nr 7–8, s. 112.

¹²⁸ *Komunikaty Zarządu Głównego T.N.S.W. z 18 i 22 grudnia 1937 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1937, nr 20, s. 328.

¹²⁹ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 214, Umowa między Z.G. T.N.S.W. a Bolesławem Bojarskim na dzierżawę „Tenesówki” z dnia 18.12.1937 r.

¹³⁰ Ibidem, Pismo skarbnika Z.G. T.N.S.W. do B. Bojarskiego z dnia 9.03.1939 r., w sprawie uiszczenia zaległych należności finansowych.

¹³¹ *Sezon letni w Krynicy i Orłowie Morskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1938, nr 9, s. 131.

¹³² *Domy wypoczynkowe w Orłowie Morskim i Krynicy*, „Przegląd Pedagogiczny” 1939, nr 7–8, s. 129.

Narutowicza. We wrześniu 1938 roku rozwiązano też umowę o pracę z Janem Śliwą, co wiązało się z przekazaniem „pilotowania” wszystkich spraw członków T.N.S.W. najemcy.

Wydzierżawienie Tenesówki osobie prywatnej nie wpłynęło na ożywienie ruchu turystycznego w środowisku nauczycielskim. Nadal wykorzystywali oni 30–40% potencjału krynickiego ośrodka, głównie w okresie wakacyjnym. Ze sprawozdania rachunkowego Zarządu Głównego za rok 1938 wynika, że ośrodek w Krynicy oprócz czynszu w ustalonej wysokości 2800 zł nie wygenerował żadnych innych zysków. W tym czasie na jego bezpośrednie potrzeby Zarząd Główny przekazał 1217 zł (na rok 1939 zaplanowano 1500 zł). Do tej kwoty doszły jeszcze „wydatki administracyjne” w wysokości 2750 zł. Mimo dzierżawy w dalszym ciągu nie była to placówka „rentowna”. Niedobory pokrywane były głównie ze składek członkowskich (w roku 1938 – 47 441 zł i kolportażu wydawnictw – 24 206 zł)¹³³. Ale jak napisano w jednym z wcześniejszych dokumentów, krynicka placówka nie była nastawiona na przynoszenie zysku. Jej podstawowym celem było dawanie satysfakcji członkom T.N.S.W.¹³⁴

Dom wypoczynkowy T.N.S.W. województwa śląskiego w Polanie koło Wisły

Ambicję posiadania własnego domu wypoczynkowego mieli też nauczyciele szkół średnich i wyższych województwa śląskiego, cieszącego się w okresie międzywojennym znaczną autonomią. W połowie 1928 roku w ramach T.N.S.W. województwa śląskiego funkcjonowało 15 kół, zrzeszających 477 członków. Podczas zjazdu Okręgu Śląskiego zorganizowanego wiosną 1928 roku podjęto decyzję o dobrowolnym opodatkowaniu się wszystkich członków w wysokości 1 zł miesięcznie na rzecz planowanej inwestycji¹³⁵. Kilka miesięcy wcześniej Zarząd T.N.S.W. Okręgu Śląskiego – z upoważnienia i przy wsparciu finansowym Zarządu Głównego (500 zł) – za kwotę 5000 zł zakupił na ten cel działkę o powierzchni 3000 m² w Wiśle, w Beskidach Zachodnich¹³⁶. Do dnia 1 stycznia 1930 roku na koncie budowy domu wypoczynkowego znajdowała się kwota 4000 zł, a liczba członków zwiększyła się do 504 osób¹³⁷. Na koniec 1930 roku stan konta wzrósł do 8100 zł¹³⁸. Zakładano zbudowanie dwupiętrowego, drewnianego budynku, na betonowej „podbudówce”, posiadającego 22 pomieszczenia. Koszt inwestycji miał zamknąć się w kwocie 45 000 zł, z czego 20 000 zł miało być dotacją Zarządu Głównego. Prace budowlane w Wiśle rozpoczęto latem 1931 roku. Po kilku miesiącach okazało się jednak, że parcela na której rozpoczęto inwestycję, jest miejscem nienadającym się do prowadzenia budowy.

¹³³ *Sprawozdanie rachunkowe Zarządu Głównego T.N.S.W. za czas 1.01.–31.12.1938 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1939, nr 7–8, s. 131–134.

¹³⁴ AAN, ZZS, Akta TNSŚiW, sygn. 73, teczka 214, Pismo prezesa Z.G. T.N.S.W. do Urzędu Skarbowego w Nowym Sączu z dnia 9 czerwca 1933 r.

¹³⁵ *Zjazd Okręgu Śląskiego T.N.S.W.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1929, nr 9, s. 211.

¹³⁶ *Komunikaty Zarządu Głównego. Sprawozdanie z wakacji*, „Przegląd Pedagogiczny” 1928, nr 22, s. 544.

¹³⁷ *Samopomoc materialna T.N.S.W.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1930, nr 14, s. 109.

¹³⁸ *Parcele T.N.S.W. na Śląsku Cieszyńskim i w Bliżynie w Górach Świętokrzyskich*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 12, s. 52–53.

Do tego czasu zdążono wznieść fundamenty i część parteru¹³⁹. W takich okolicznościach wiosną 1932 roku Zarząd Okręgu Śląskiego wystąpił do Zarządu Głównego z wnioskiem o „upoważnienie go do sprzedaży parceli wraz z rozpoczętym domem w Wiśle i do kupna placu w Polanie, położonego znacznie lepiej”¹⁴⁰. Zarząd Główny delegował na Śląsk wiceprezesa Stefana Kwiatkowskiego i skarbnika Władysława Kopczewskiego, którzy po przeprowadzeniu wizji lokalnej poparli stanowisko Zarządu Okręgowego. Parcelę w Wiśle wraz z rozpoczętą budową udało się sprzedać na początku 1933 roku.

Latem tego roku za kwotę 14 100 zł zakupiono upatrzoną działkę w Polanie koło Wisły. Parcela pod nowy dom znajdowała się nad potokiem górskim Jaszowcem, w odległości około 1 km od stacji kolejowej i 500 m od biegu Wisły. Pod koniec 1933 roku przystąpiono do prac projektowych. Podobnie jak w pierwszym przypadku miał to być budynek drewniany, na murowanej podbudówce, z obszerną jadalnią, łazienkami, czytelnią, pomieszczeniami kuchennymi, 15 pokojami mieszkalnymi i dwoma tarasami. Budowa miała być rozpoczęta w roku 1934 i zakończona rok później¹⁴¹. Niestety, zakładane terminy szybko okazały się nierealne. Po pierwsze, dlatego że w wyniku zubożenia środowiska nauczycielskiego dość drastycznie spadały dobrowolne wpłaty na rzecz budowy ośrodka. Po drugie, niski stopień wykorzystania domu wypoczynkowego w Krynicy z pewnością powstrzymywał „centralę” T.N.S.W. przed ochoczym kierowaniem strumienia środków finansowych na potrzeby kolejnego ośrodka turystyki górskiej. Dopiero w roku 1938 – po licznych interwencjach Zarządu Okręgu Śląskiego – Zarząd Główny przeznaczył 6040 zł na zakup materiałów budowlanych umożliwiających rozpoczęcie budowy ośrodka w Polanie¹⁴². Prace budowlane zostały rozpoczęte wiosną 1939 roku¹⁴³, do momentu wybuchu drugiej wojny światowej nie zostały zakończone.

Warto też wspomnieć, że Zarząd Główny T.N.S.W. od roku 1927 w swojej siedzibie przy ul. Brackiej 18 systematycznie wynajmował dla nauczycieli przyjeżdżających do stolicy dwuosobowy pokój¹⁴⁴, który w skali każdego roku generował przychód w wysokości około 1500–2000 zł. Przychodu nie dostarczały natomiast dwie parcele pozostające „na stanie” Zarządu Głównego. Pierwszą podarowało mu w 1929 roku Towarzystwo Eksploatacji Terenów Uzdrowiska Sportowo-Klimatycznego „Bliżyn”. Parcela ta – wyceniona na 100 zł – położona była w Bliżynie, u podnóża Gór Świętokrzyskich, w województwie kieleckim¹⁴⁵. Druga parcela została kupiona w 1933 roku we Lwowie za sumę 4165 zł¹⁴⁶. W obu przypadkach do końca międzywojnia żadne inwestycje nie były wszczynane.

¹³⁹ *Budowa domu wypoczynkowego Okręgu Śląskiego w Wiśle na Śląsku Cieszyńskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 9, s. 40.

¹⁴⁰ *Budowa domu wypoczynkowego Okręgu Śląskiego T.N.S.W. w Wiśle na Śląsku Cieszyńskim*, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 37, s. 756.

¹⁴¹ *Domy wypoczynkowe T.N.S.W.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 5, s. 73–74.

¹⁴² *Sprawozdanie rachunkowe Zarządu Głównego T.N.S.W. za czas 1.01.–31.12.1938 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1939, nr 7–8, s. 131–134.

¹⁴³ *Samopomoc koleżeńska*, „Przegląd Pedagogiczny” 1939, nr 7–8, s. 128–129.

¹⁴⁴ *Pokój gościnny przy Zarządzie Głównym*, „Przegląd Pedagogiczny” 1932, nr 37, s. 757.

¹⁴⁵ *Parcele T.N.S.W. na Śląsku Cieszyńskim i w Bliżynie w Górach Świętokrzyskich*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 12, s. 52–53.

¹⁴⁶ *Ogólny bilans Zarządu Głównego T.N.S.W. z dnia 31.12.1933 r.*, „Przegląd Pedagogiczny” 1934, nr 5, s. 77–78.

Zakończenie

Z zaprezentowanego wyżej materiału jasno wynika, że nauczyciele szkół średnich i wyższych okresu międzywojennego bardzo aktywnie uczestniczyli w dziele budowy środowiskowych domów wypoczynkowych. To była spontaniczna akcja bezpośredniego „wspomagania” państwa, którego nie było stać na bezpośrednie wspieranie swoich obywateli. Niekiedy można było odnieść wrażenie, że „ofiarodawcom” bardziej zależało na budowaniu pomników wielkości polskiego państwa niż na korzystaniu z owoców swojej hojności. Tym można wytłumaczyć fakt, że organizatorom niekiedy łatwiej było zbudować dom wypoczynkowy, niż zapewnić należytą w nim frekwencję. Co stało się z ośrodkami budowanymi i organizowanymi w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej? Wszystkie one istnieją do dzisiaj. Dawna Jantarowa Checza nadal pozostaje w dyspozycji polskiej marynarki wojennej. Aktualnie pełni funkcję budynku administracyjnego.

W sposób dość złożony potoczyły się losy dawnego ośrodka wypoczynkowego w Orłowie Morskim. W okresie okupacji stacjonował w nim oddział gestapo. Wiosną 1945 roku pałac uległ niewielkim zniszczeniom. W 1946 roku umieszczono tu szkołę podstawową. Rok później obiekt stał się siedzibą liceum ogólnokształcącego. W 1991 roku szkołę tę przemianowano na Pierwsze Akademickie Liceum Ogólnokształcące w Gdyni. W roku 2010 budynek został sprzedany prywatnym właścicielom. Dziś – po wcześniej przeprowadzonej renowacji – mieści się tu Centrum Konferencyjno-Szkoleniowe i SPA.

Nie jest też własnością Związku Nauczycielstwa Polskiego przedwojenna krynicka Tenesowa Ostoja. Na początku lat 60. XX wieku została ona sprzedana prywatnemu inwestorowi. Po gruntownej modernizacji umieszczono w niej komfortowy pensjonat.

Dziś mało kto już pamięta o dawnej historii obiektów będących świadectwem poświęcenia i patriotyzmu Polaków, tak potrzebnego tuż po odzyskaniu niepodległości. Warto więc ocalić od zapomnienia piękne tradycje polskiego środowiska nauczycielskiego, związane z budowaniem naszej rodzimej kultury okresu międzywojennego.

Bibliografia

Materiały i dokumenty źródłowe

Archiwum Akt Nowych w Warszawie – Zbiór Zespołów Szczątkowych, Akta Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, sygn. 73, teczki: 50, 51, 52, 55, 56, 57, 59, 67, 207, 208, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237 i 238.

Archiwum Związku Nauczycielstwa Polskiego – Akta Związku Nauczycieli Polskich Szkół Średnich, teczka 27.

Opracowania zwarte i akcydensowe

Andrzejewski M., *Ludzie Wolnego Miasta Gdańska (1920–1939)*, Gdańsk 1997.

Dom Wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W., Kraków 1931.

Dom Wypoczynkowy Okręgu Krakowskiego T.N.S.W. w Krynicy, Kraków 1933.

Faryna-Paszkiewicz H., Omilanowska M., Pasieczny R., *Atlas zabytków architektury w Polsce*, Warszawa 2003.

Regulamin Domu Wypoczynkowego T.N.S.W. w Krynicy, Kraków 1933.

Rembalski T., *Gdynia i jej dzielnice przed powstaniem miasta (XIII–XX wiek)*, Gdynia 2011.

Statut T.N.S.W., Warszawa 1931.

Prasa

„Helska Bliza” 2001.

„Przegląd Pedagogiczny” 1927–1939.

„Zeszyty Akademii Marynarki Wojennej” 2010.

Streszczenie

Z chwilą odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku pojawiła się konieczność podjęcia zdecydowanych działań na rzecz tworzenia infrastruktury profilaktyki zdrowotnej i godnego wypoczynku. Tymczasem państwo polskie nie mogło przeznaczać znaczących środków na budowę sanatoriów, domów zdrowia czy domów wypoczynkowych. Na początku lat 20. XX wieku było już powszechnie wiadomo, że tego typu placówki i ośrodki będą w dużej mierze wznoszone i prowadzone w oparciu o system dobrowolnych opodatkowań obywateli polskich. Pierwsze tego typu inwestycje realizowały środowiska nauczycielskie. Około 6 tysięcy nauczycieli było zrzeszonych w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych (TNSŚiW). Inauguracyjną placówkę zbiorowego wypoczynku towarzystwo uruchomiło w 1929 roku na Helu, drugą w 1933 roku w Krynicy i trzecią w 1934 roku w Orłowie Morskim (dzisiejsza Gdynia). W toku przeprowadzonych badań akcja budowania własnych domów turystyczno-wypoczynkowych przez nauczycieli szkół średnich i wyższych jawi się nam jako dobrowolny, znaczący ruch społeczny, w którym ważną rolę pełnią też akcenty patriotyczno-obywatelskie.

Słowa kluczowe: turystyka, domy wypoczynkowe, II Rzeczpospolita Polska, nauczyciele, stowarzyszenie, Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych

Abstract

When Poland regained its independence in 1918, there was a need to take decisive action to build health prevention and rest with dignity infrastructure. Meanwhile, the Polish State couldn't allocate significant funds to build sanatoriums, health houses and holiday houses. At the beginning of the twenties of the twentieth century, it was already known that such institutions and centers would be largely, mostly erected and run on the basis of the voluntary tax system of Polish citizens. The first of this type of investment were carried out by teachers' environments. Approximately 6,000 teachers were members of The High School and College Teachers' Association. The association launched inaugural collective recreation facility in 1929 in Hel, second one in 1933 in Krynica and third one in 1934 in Orłowo Morskie (now Gdynia). In the course of the research, the action

of building their own tourist houses by high school and college teachers, it appears to us as a voluntary, significant social movement where also patriotic-civil accents play an important role.

Keywords: tourism, holiday houses, II Republic of Poland, teachers, association, The High School and College Teachers' Association

NOTKA O AUTORZE

Dr hab. Stanisław Piekarski, dziekan Wydziału Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie. Absolwent Uniwersytetu Warszawskiego. Autor czterech książek i około 200 artykułów z obszaru kultury, sztuki i turystyki.